

GULYÁSNÉ GÖMÖRI ANIKÓ

A gázlámpa-gyújtogató

Az utcai világítás őre egyidős a közvilágítással. A 18-19. század fordulóján, amikor Pest-Buda utcáin feltűntek az olajlámpák, a lámpagyújtogató ugyanúgy az utcakép jellegzetes alakjai közé tartozott, mint az árusok, boltőrök. 1856-tól az olajlámpákat felváltotta a gáz-közvilágítás. 1910-ben a főváros megváltotta és saját kezelésbe vette a gázgyárakat. Ekkor a 20 800 gázlámpát 415-en gondozták. 12 órvilágítási helyről indultak munkába a lámpakezelők. A gázközvilágítás az 1960-as évek elejéig tartott. A kandeláberek egy részét beolvasztották, a többit eladták. Az utolsó lámpagyújtogatót 1986-ban bocsátották el, a megmaradt gázlámpákat központilag vezérlik. Jelenleg a fővárosban 124 gázlámpa működik.

Az utcai világítás őre egyidős a közvilágítással. A lámpákat mindennap meg kellett gyújtani és el kellett oltani, karban kellett tartani. A lámpagyújtogató ugyanúgy az utcakép jellegzetes alakjai közé tartozott, mint az árusok, boltőrök.

*Felveszi, elmegy,
Leteszi, felmegy,
Lemegy,
Felveszi, elmegy,
Ki az?*

kérdezhették a 18., 19. század fordulóján, amikor Pest-Buda utcáin feltűntek az olajlámpák pislákoló halvány fényei.

Meggyújtásakor létrán felmászott a lámpagyújtogató. Gondosan megtisztította az öblös üvegbúrát, repceolajat csurgatott a tartályba. A kabátgombján lógó üvegcsében kénsavas gyapotot tartott, abba dugta a káliumkloráttal átitatott botocskát, mely lánggra lobbant, majd ezt érintette az olajlámpa kanócahoz.

1815-ben már 860 laterna égett Pesten, melyeket 1 káplár vezetésével 12 lámpagyújtogató gondozott.¹

Éjjeli szállásuk a városháza földszintjén egy szoba és a pince volt, a távolabbi városrészekben pedig a rendőrség őrhelyei szolgáltak szállásukul.

Fizetésüket a világítási magánvállalkozó adta, aki pályázat révén kapott jogot Pest város tanácsától az utcák világítására. 1838-ban például TEKUSCH VILMOS KERESZTÉLLEL kötöttek szerződést.²

„Az utcai gázközvilágítás végre valahára beköszöntött. Az utczák és terek lámpáit tegnapelőtt ú.m. december 23-án gyujtották meg először”,- írja a Pesti Napló 1856-ban.³

A közvilágítást ebben az időszakban is magánvállalat látta el a városi hatósággal kötött szerződés szerint, egészen 1910-ig.

1856-ban 838 gázlámpával indult el a gázközvilágítás.⁴ A főváros és az Általános Osztrák Lég-szesztársaság szerződése rögzítette a gázlámpagyújtogatók feladatait, azt is, hogy a lámpák ponto-

san mettől meddig égjenek, és hogy milyen karbantartási munkákat kell végezni rajtuk. A társaság jelvénnnyel látta el a gázlámpagyújtókat. Felszerelésükhöz tartozott a hosszúnyelű gyújtógép.

ÁGAI ADOLF írja ...*„a gázember megáll a járásába tartozó lángok alatt, melyek a könnyebb felgyúlás okáért hunyorgó nappali álmod folytatnak, s rúdjával, melynek végében borszeszbe mártott spongya lángol, egyet csavarint s a holdvilágéval rokon sugár nyájasan ömlik el a téren.”*⁵

1894-ig volt az őrhelyük a régi majd az új (régen Lipót utcai, ma Váci utcai) városháza. Ezekben az években a lámpagyújtogató már nemcsak a gázlámpát kezelte, hanem konkurensét, a villanylámpát is, mely *„...már itt-ott a Bel- és Lipótvárosban, az utcán keresztül vetett sodronyszálakon függve szórja szerte a fényt. Hivatott gondozója a reggeli órákban a fehér gömböket lehúzza magához, a széngyertyaszálakat kiváltotta, ha leégtek.”*⁶

A századfordulón népszerűek voltak az olyan kétkarú lámpák, amelyeken egy keresztrúdra felülre két gázlámpát, alulra két villanylámpát szereltek. Középülettel is előfordult, hogy vegyes, gáz- és villanyvilágításra egyaránt alkalmas lámpákkal látták el. Erre példa az Erzsébetváros 1901. május 16-án felszentelt római katolikus plébániatemploma, az Árpád-házi Szent Erzsébet-templom.

1910-ben a főváros megváltotta és saját kezelésbe vette a gázgyárakat. A város ekkor 21 984 lámpát vett át a magánvállalattól, a lámpák száma több mint a hússzorosára nőtt 54 év alatt.⁷ A több mint 20.000 lámpát 415 lámpakezelő kezelte, egy lámpakezelő közel 60 lámpát gondozott. Bonyolította a munkát, hogy az égők nem voltak egyformák.

A különböző gázlámpák karbantartási igényei a következők voltak. A korai időkből sok régi típusú pillangó égő maradt meg. Kezelésük egyszerűbb volt a gázközvilágítás előtt használt repceolajlámpákénál, mert az olajos ragacstól mentesek voltak. Munka azért volt velük, főleg télen, mert az égő zsírkő foglalatja a hideg miatt elrepedhetett, ezeket gyakorta cserélni kellett. További munkát jelentett a laterna üvegének tisztítása, mely a szennyezett gáztól koszolódott. Szeles, esős időben minden lámpafejhez fel kellett mászni, ellenőrizni az égést.

Az Auer égők karbantartásánál vigyázni kellett, mert a harisnyák anyaga törekeny volt, cseréjük szakértelmet követelt. Viszont kevésbé volt időigényes.

A gázcsap kinyitása után az őrláng lobbantotta fényre a többi égőt. Néha a fúvókát kellett ellenőrizni, hogy nem tömődött-e el és lángja megfelelő nagyságú-e. 1910-től az Auer égőket elkezdtek lecserélni az erősebb fényű invert-égőkre.

„A leggyorsabb járású mindig siető ember a városban ő, titokzatos életéről alig tudunk...” írja a Pesti Hírlap vasárnapi száma 1931-ben.⁸ Majd részletesen beszámol arról, hogy milyen munka-beosztással élnek a lámpagyújtogatók, mert aki ezt a szakmát választotta, annak magánéletre alig jutott ideje: *„Ha munkáját bevégezi, nem haza siet, hanem a közvilágítási őrhelyre. Ők itt alszanak, fordított az életritmusuk...A nyári hónapokban este 7 órakor gyülekeznek az őrhelyen. Vállukra kapják a gyújtóbotot és szétszélednek. Este 10 óra körül érnek vissza az őrhelyre. Két ember, a 'soros és az ügyeletes ill. takarító' kivételével pihenni térnek éjjel 1 óráig. Eközben a soros végigrohan a lámpasoron és gyengébbre állítja a világítást, két lángra oltja a többlángú lámpákat.*

Az ügyeletes ill. takarító azonban egész éjjel virraszt. Az ő dolga az ügyelet, a takarítás és ébresztés. Fél kettőkor ismét kirajzanak a kihalt utcákra a lámpákhoz, hajnalban érnek vissza, kis pihenő déli 1h-ig, akkor ismét felveszik a munkát és következik a lámpák ellenőrzése, karbantartása, tisztítása. A téli napok a legfáradságosabbak, kevés idő marad a pihenésre, mert a lángok gyújtás után is befagynak, rosszul égnek. A befagyott lámpát fel kell olvasztani. Novemberben, decemberben és januárban már 4 óra 20-kor gyújtani kell a lámpákat.”

A két világháború közötti időszakban a lámpagyújtogatók száma drasztikusan csökkent: 160 főre, a lámpák száma viszont nőtt.

12 őrvilágítási hely volt a városban. A lámpagyújtogatók fizetése 31 és 36 pengő között volt. Szabadnapjuk nem volt, csupán annyi, hogy vasárnap nem végeztek karbantartási munkákat. A lámpagyújtogatókat tisztelték, de nem irigyelték. Nehéz körülmények között pontosan, precízen és sokat kellett dolgozniuk, kevés bérért.⁹

A világháború megtizedelte a lámpákat, de a grafikonon jól látható, hogy 1952-ig fokozatosan javították, cserélték, növelték a gázlámpák számát, az 1960-as években viszont kimondták rájuk a halálos ítéletet.

A Budapesti Műemléki Felügyelőségen BENDE CSABA építészmérnökhöz tartoztak a gáz- és a régi elektromos utcai lámpák. Ő az 1980-as években így nyilatkozott: „A közterületen lévő lámpák nem védettek, ezért hatóságilag nem rendelhetjük el megóvásukat. Ipari tömeggyártmányok, még iparművészeti védelem alá sem vonhatók az oszlopok. Műemlék lámpákról csak akkor beszélhetünk, ha azok védett épületekhez tartoznak pl. az Operához stb.”¹⁰

Az 1980-as években már csak heten voltak és hivatalosan lámpakezelőnek hívták őket. A főváros 316 gázlámpáját gondozták. Ők már nem a Márton utcai öreg bérház utolsó őrhelyéről indultak, hanem otthonról. A legnagyobb őrhelynek, az Árpád fejedelem úton lévőnek is hűlt helye, az épületet lebontották.

Az utolsó lámpakezelői státusza a Fővárosi Gázműveknél BARNABÁS TIBORNak volt. Nem kéreppárral, hanem Barkas kocsival járta a várost. Nem ő kezelte, működtette a lámpákat, mert azt központilag végezték és végzik ma is. A szervizfeladatokat látta el, így az apróbb javításokat, tisztítást, búracsere és az ellenőrzést.¹¹ Jelenleg a fővárosban 125 db gázlámpa működik.

Gázlámpagyújtás az 1980-as évek elején
Lighting-up of gaslamps in the early 1980s

Irodalom

1. Gömöri-Balogh-Vadas: Az első gázgyár. Budapest Fővárosi Gázművek Rt, 1999, 13.
2. Pásztor Mihály: A közvilágítás alakulása Budapesten. Budapest Székesfőváros Házinyomdája 1930, 76.
3. Pesti Napló, 1856. december 25. 501.sz.
4. Gömöri-Balogh-Vadas: 66.
5. Porzó (Ágai Adolf): Utazás Pestről-Budapestre 1843–1907. Pallas Rt. Budapest, 1912, 367.
6. Uo. 369.
7. Klamm L. – Salló A. – Schön Gy. – Streck E. – Szilágyi L.: A Budapesti Gázművek 100 esztendeje, 1856-1956. Athenaeum, Budapest, 1956, 21.
8. Pesti Hírlap, 1931. július 12. 53. évf., 28.
9. Uo.

10. Esti Hírlap: Amikor Pestre leszáll az est. 1980. december 24. XXV. évf., 302.sz.

11. Esti Hírlap: 1986. december 23. XXXI. évf., 300.sz.

A szerző címe:

Gulyásné Gömöri Anikó

06 30 411 6969

e-mail: gulyasne.aniko@gmail.com